

La ciutadania europea: un balanç de 20 anys

Francina Esteve. Agraïments a l'Ajuntament de Girona. Breus paraules sobre Lluís Maria de Puig

Quan es crea la noció de ciutadania europea i per què?

L'any 2013 ha estat declarat a la UE Any del Ciutadà Europeu en un moment que la ciutadania europea arriba als seus 20 anys. Ja no es troba doncs a la seva adolescència, però tampoc a la seva maduresa. Es pot considerar que té encara un ampli i llarg camí per recórrer.

M'agradaria avui doncs fer amb tots vostès un balanç del seu naixement i del seu desenvolupament, però en tot cas i malgrat les crítiques que pugui fer en relació amb aquest balanç, vagi per endavant el meu reconeixement a la bona tasca que crec que està desenvolupant la comissària europea Viviane Reding (primera comissària que té en cartera els temes de ciutadania, entre altres) que des de 2010 està impulsant de forma intel·ligent i valenta importants iniciatives, debats i projectes.

1992 / 1 de novembre de 1993 entra en vigor (20 anys) (TUE o Tractat de Maastricht)

La voluntat de crear un vincle directe entre els nacionals dels estats membres i les institucions europees és més antic, en realitat en el preàmbul del Tractat CEE (Mercat Comú) el 1957 ja es parlava de la "voluntat de construir una unió cada vegada més estreta entre els pobles d'Europa".

Es materialitza en el TM:

Felipe González en les negociacions de la reforma dels tractats (1990) va fer la proposta oficial d'incloure la noció de "ciutadania europea" (objectiu polític).

La proposta era crear: *"un estatuto personal e inseparable de los nacionales de los Estados miembros, que por su pertenencia a la Unión, son sujetos de derechos y deberes especiales propios del ámbito de la Unión, y que se ejercen y tutelan específicamente dentro de las fronteras de ésta, sin perjuicio de que tal condición de ciudadano europeo se proyecte también fuera de esas fronteras"*. Aquesta proposta es va recollir, encara que de manera limitada.

TM: va ser el gran moment d'un pacte ambiciós, avui veiem però que es va quedar curt tant en relació amb la UEM (però no és l'objecte del tema d'avui), com en relació amb la ciutadania, però en tot cas va ser el pas més ambiciós que havien donat els EEMM en el sistema de "petites" reformes a la construcció europea (mètode del pas a pas).

El concepte de ciutadania europea s'incorpora amb l'objectiu de reforçar la protecció dels drets i dels interessos dels nacionals dels diferents estats membres. Però més tard les ambicions polítiques inicials en lloc d'augmentar disminueixen.

La ciutadania europea té una significació política = crear un espai públic europeu (component federal). Es vol crear una comunitat política.

El seu naixement no va ser fàcil i incorpora fragilitats teòriques i pràctiques.

El temor per part d'alguns estats es manifesta per exemple en la precisió del TA que la ciutadania "completa" la ciutadania nacional i "no la reemplaça".

Petites modificacions amb el TL. La principal innovació (art. 11.4) és el reconeixement del dret d'iniciativa ciutadana europea (ICE).

CDFUE

Una major aportació del TL és la incorporació de la CDFUE, atès que a partir del TL es reconeix que té efecte jurídic vinculant (valor de dret primari) i el TJ la pot aplicar i interpretar.

Allà també hi trobem recollits els drets de ciutadania, els mateixos que trobem en els tractats (títol V (ciutadania)), però cal tenir en compte que els drets de la Carta no es poden utilitzar per ampliar els drets de ciutadania inclosos en els tractats!).

De tota manera, la Carta incorpora dos drets que no trobem en els tractats i que són prou significatius: el dret a una bona administració (art. 41) i el dret d'accés als documents (art. 42).

TJUE

Val la pena assenyalar el paper cada vegada més important que té el TJ en relació amb la interpretació de l'estatut del ciutadà europeu, tot i que evidentment no pot anar fins a crear o atorgar-li nous drets, però les seves construccions solen contribuir a donar coherència i a estendre un estatut de ciutadà encara poc desenvolupat.

El 2001 va afirmar, en una fórmula que es va repetint sovint, que "l'estatut del ciutadà de la Unió té vocació de ser l'estatut fonamental dels nacionals dels estats membres". Evolucions significatives: el TJ està posant certs límits al monopoli dels EM per decidir qui és nacional del seu estat; està obrint vies que permet ampliar progressivament l'àmbit d'aplicació dels tractats intentant protegir el que considera els "interessos vitals dels ciutadans", està insistint en la importància del "vinde familiar" del ciutadà i molt especialment la connexió entre ciutadania i CDFUE. (Comentar Sent de 2 de març de 2010!)

Qui és ciutadà europeu?

És ciutadà europeu "Tota persona que ostenta la nacionalitat d'un estat membre" (remissió als ordenaments interns). Art. 20 TUE

La particularitat de la ciutadania europea és que s'afegeix a la ciutadania nacional, la completa i s'hi addiciona i no la substitueix. "Estatut complementari"

Així doncs deriva automàticament de la **nacionalitat** que atorga un EM, sense que cap condició suplementària sigui exigida (com per exemple, un lloc de residència). Per reivindicar la ciutadania europea s'ha de tenir la nacionalitat d'un estat membre i és cada estat qui decideix els requisits per l'atorgament o la pèrdua de la nacionalitat o eventualment les condicions per signar convenis de doble nacionalitat, == és competència interna de cada estat, però ha de respectar un mínim de normes europees, com la no discriminació i el principi de proporcionalitat.

Qui queda inclòs en aquest concepte "nacionalitat" (Ho defineix cada EM)

Qui queda exclòs (qui no és nacional d'un estat membre)

Amb aquesta fórmula veiem novament els moviments contradictoris que caracteritzen el procés d'integració europea, les diferències entre els federalistes i els sobiranistes, els federalistes van aconseguir incloure la ciutadania en els tractats, però els sobiranistes van aconseguir buidar-la en gran part de contingut, negant-se a donar-li un contingut ric i negant-se a dissociar-la de la nacionalitat estatal.

Estat de discussions actuals al respecte: és un estatut "just" per als residents?, especialment per als que estan residint legalment en el nostre territori des de fa més de 5 anys)

Tres dimensions de la ciutadania

Voldria fer referència a tres dimensions de la ciutadania, que crec que es troben relacionades. Una és el seu estatut jurídic, l'altra dimensió és la participació activa del ciutadà a la vida política i social i la darrera és el sentiment de vinde de la persona amb una determinada comunitat, en aquest cas la Unió Europea.

Dimensió afectiva: el sentiment de pertinença a la Unió Europea

Hi ha un element importantíssim que és l'element afectiu de la ciutadania i que s'incardina en el sentiment de viure una aventura comuna, un projecte comú. La ciutadania implica un bagatge comú, una història política, econòmica, social, cultural compartida, però també un "viure junts i voler estar junts", és també un sentiment de compromís passat, present i també de futur.

Però en canvi aquest sentiment a nivell europeu moltes vegades falla, no hi ha encara un “demos europeu”, un poble que se senti com a tal i aquesta falta de sentiment explica també la limitada participació dels ciutadans europeus a la vida pública europea.

Hi ha un estatut jurídic, però té el ciutadà europeu també ALGUNES OBLIGACIONS?

Fins ara veiem que no s’ha fomentat massa un sentiment de “poble europeu”, en el sentit de pertinença a una mateixa comunitat, de solidaritat i d’ajut i compliment de deures morals i cívics.

Fins ara ha jugat més la raó i els interessos que el sentiment, hem decidit que volem ser europeus, no tant perquè hem fomentat aquest sentiment, sinó perquè veiem un marc d’estabilitat, un mercat, unes oportunitats, uns fons, etc., però no perquè sentim que formem part d’un mateix sentiment de comunitat, no perquè considerem que tenim realment uns valors ètics i culturals comuns que compartim...

Aleshores se’ns fa molt difícil ser solidaris amb les necessitats dels veïns del sud o de l’est, tenir un sentiment comú que cal ajudar en tal o qual situació els “grecs”, espanyols, portuguesos o xipriotes (per posar un exemple...).

No hi ha tampoc una societat civil europea organitzada (que és realment la base dels canvis). Hi ha una gran diversitat.

Molts de nosaltres tenim un sentiment contradictori, admirem per una banda tot el que s’ha aconseguit al llarg del procés d’integració europea, essent un projecte únic i nou, molt creatiu, però per altra banda patim i critiquem els retards d’una Europa que, ara més que mai, es troba dominada pels grans estats i no aconsegueix esdevenir un ens polític rellevant ni aconsegueix donar resposta a les demandes dels seus ciutadans. Així doncs crec que hem de reconèixer que juntament amb èxits també hem d’assenyalar i ser conscients dels fracassos i de les nostres debilitats.

El llegat d’aquests anys és també un GRAN PROBLEMA DE PÈRDUA DE CONFIANÇA!: entre estats; entre ciutadans i polítics; entre ciutadans del nord i ciutadans del sud (per ser gràfics).

Com podem recuperar la confiança? Perdre-la costa poc i recuperar-la costa molt, però cal contribuir a aquesta recuperació amb una actitud cívica i participativa.

Hem d’exigir el rendiment de comptes per part dels polítics (accountability). No hem de castigar l’engany per part dels polítics a tots els nivells?

La responsabilitat cívica és la base de la regeneració ètica que hem d’assumir tots plegats (exigeix un nou pacte de ciutadania!).

Exigeix compromís i responsabilitat amb (la família, municipi, amb el país, amb l’eventual construcció dels Estats Units d’Europa...). Si volem participar en la construcció d’una unió política europea, exigeix un compromís per part dels seus ciutadans, un comportament actiu i responsable per exemple per:

- Informar-se i opinar responsablement dels grans temes a l’agenda europea de discussió.
- Participar i votar de manera responsable.
- Contribuir al finançament d’aquest espai europeu.
- Assumir un comportament cívic responsable i no abusi dels drets...

Hem de pensar realment a consolidar una educació i una cultura europea, que no ha de ser única sinó plural, però comuna i pròpia dels europeus, de la qual ens puguem sentir orgullosos nosaltres mateixos, davant els altres ciutadans i davant el món.

Efectivament l’Europa política està en construcció (en un punt d’inflexió) i cal que els líders europeus tornin a recuperar el “sentit històric d’aquesta obra”, perquè en aquests moments han de ser conscients que els seus missatges no ens entusiasmen ni ens motiven i la desafecció està creixent.

Crec que de cares a les properes eleccions al PE de juny de 2014, cal realment replantejar l’actual projecte europeu, però tots ens hem d’implicar en una discussió a fons sobre el model d’integració europea i sobre les solucions que ens ofereixen els diferents partits polítics a nivell europeu, necessitem saber què ens ofereixen per al nostre futur col·lectiu i no hauríem d’admetre que parlessin exclusivament sobre els problemes nacionals.+Europa ha de tenir una

ànima, però exigeix més compromís per part de tots i no només per part dels polítics, també per part dels ciutadans. Podem fer molt més del que ens pot semblar, però el primer que cal és evidentment creure en el projecte polític europeu!

La UE ha de poder transmetre emocions, idees, hem de tenir símbols compartits, hem de voler viure plegats. La UE s'ha de guanyar la ciutadania per la raó, per la justícia, per la democràcia i també pel sentiment (certament ens queda camí per recórrer...!), espero que trobem la bona via per fer-ho.